

EWA MARCZAK (IA UW)

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA STANOWISKU 2 – „GÓRA WIEŻOWA” W TRUSZKACH-ZALESIU, GM. KOLNO, WOJ. PODLASKIE* (PL. 53-58)

W pobliżu grodziska w Truskach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie znajdują się dwa stanowiska z okresu wczesnego średniowiecza¹. Wstępnie określono je jako osady. Jedna z nich, stanowisko nr 2, leży w odległości około 300 m na południe od dawnego grodu. Druga osada, stanowisko nr 3, znajduje się w odległości około 150 m na północny-zachód od grodziska, na niewielkim wzniesieniu o nazwie „Siedlisko” (Fig. 1-2).

Prace wykopaliskowe na stanowisku 2 w Truskach-Zalesiu rozpoczęto w 1985 roku. Poprzedziły je badania powierzchniowe przeprowadzone w latach 1984-1985. Na stokach góry znaleziono wtedy liczne fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza oraz fragmenty miseczkowatego żużla. Istotne były również wcześniejsze przypadkowe odkrycia właściciela pola, p. Romualda Chrostowskiego, który podczas prac rolnych znalazł u podnóża góry topór z żelaza z pękniętym obuchem, miecz żelazny i nóż². Badania wykopaliskowe kontynuowano w 2002 roku.

Prace archeologiczne na omawianym stanowisku prowadził Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1985 roku przebiegały one pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Gąssowskiego. Badaniami terenowymi kierował wówczas mgr Jacek Wysocki, a finansował je Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łomży³. W 2002 roku prace wykopaliskowe na stanowisku 2 Truskach-Zalesiu prowadziła mgr Ewa Marczak. Badania finansował Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. W wykopaliskach wzięli udział studenci Instytutu Archeologii UW, studenci archeologii UKSW oraz młodzi miłośnicy archeologii, w tym mieszkańcy Truszek-Zalesia⁴.

Lokalizacja i opis stanowiska

Góra, na której zlokalizowano osadę oznaczoną jako stanowisko nr 2, jest naturalnym wzniesieniem o wysokości około 148 m n.p.m. Wzgórze to, podobnie jak i inne wzniesienia należące do wału marginalnego Gałązki-Kumelsk, zbudowane jest z osadów zwirowo-piaszczystych oraz utworów morenowych składających się z brunatno-czerwonej gliny zwałowej z głazami (MUSIAŁ 1983: 151). Obecnie na szczycie góry rośnie zagajnik sosnowy, natomiast u jej podnóża rozciągają się podmokłe łąki i pola uprawne. Wzniesienie, najwyższe w okolicy, jest doskonałym punktem obserwacyjnym. Stąd daleko rozciąga się wspaniały widok na malowniczy krajobraz morenowy. Miejsce to nosi nazwy: „Góra Wieża”, „Góra Wieżowa”, „Wieża” oraz „Wieżycza”. Dzięki niewielkiej odległości i akustyce wynikającej z ukształtowania terenu, między „Górą Wieżową” a grodziskiem istnieje możliwość komunikowania się głosem. Zostało to sprawdzone eksperymentalnie podczas badań wykopaliskowych⁵ (Fig. 3).

Historia badań

W 1985 roku na stanowisku 2 w Truskach-Zalesiu wytyczono cztery wykopy sondażowe o łącznej powierzchni 90 m² (Fig. 4)⁶.

W wykopie I, na południowym stoku góry, odkryto pięć owalnych w planie jam o powierzchni około 1 m² (obiekty nr 1, 2, 3, 4, 5).

Obiekt nr 1 odkryto w części północnej wykopu I. Miał on około 0,76 m² powierzchni i około 0,68 m wysokości.

¹ Wszystkie stanowiska archeologiczne w Truskach-Zalesiu znajdują się na obszarze AZP 30-76.

² Nóż przekazano w 1985 roku ekspedycji archeologicznej IA UW (nr inw. TZ/2/58/85). Pozostałych zabytków autorka nie widziała, ponieważ są one w prywatnym posiadaniu.

³ Prace realizowano w ramach tematu IA UW „Badania wczesnośredniowiecznego osadnictwa ziemi łomżyńskiej” (S-324).

⁴ Wszystkim uczestnikom badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Truskach-Zalesiu chciałabym serdecznie podziękować za współpracę. Specjalne podziękowania składam właści-

cielom ziemi, na której przeprowadzono wykopaliska, Państwu Chrostowskiemu za życzliwość i pomoc oraz za autentyczne zainteresowanie naszymi pracami. Dziękuję również Panu dr. hab. Czesławowi Brodzickiemu za wszelkie informacje dotyczące znalezisk archeologicznych z Truszek-Zalesia.

⁵ Np. ekipa pracująca na „Górze Wieżowej” ostrzegała studentów pracujących na grodzisku przed nadciągającą burzą.

⁶ Bardzo dziękuję mgr. Jackowi Wysockiemu za wyrażenie zgody na wykorzystanie w tym artykule dokumentacji z prac wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 2 w Truskach-Zalesiu pod jego kierunkiem.

Obiekt nr 2 znajdował się w części centralnej wykopu I. Jego powierzchnia wynosiła około 0,68 m², a miąższość około 0,40 m.

Obiekt nr 3 zlokalizowano w części wschodniej wykopu I. Powierzchnia tego obiektu wynosiła około 1 m², natomiast miąższość wszystkich warstw kulturowych w jego obrębie około 0,60 m.

Obiekt nr 4 odsłonięto w części południowej wykopu I. Jama miała około 0,30 m² powierzchni i około 0,35 m miąższości.

Obiekt nr 5 odkryto w części południowo-wschodniej wykopu I. Miał on około 0,80 m² powierzchni i około 0,60 m miąższości.

Wszystkie wymienione obiekty uległy częściowemu zniszczeniu w wyniku głębokiej orki. Wypełniska tych jam składały się jedynie z 2-3 warstw kulturowych. Nie zawierały one żadnych zabytków ruchomych. Ze względu na stan zachowania jam, jak i na brak w nich zabytków ruchomych, nie udało się ustalić ani funkcji tych obiektów, ani ich chronologii (MARCZAK 1985c).

W wykopach II-IV, wytyczonych na zachodnim stoku góry, odkryto dziewięć obiektów.

Obiekt nr 6 odkryty w wykopie II, jest prawdopodobnie, pozostałością po konstrukcji obronnej (patrz: opis obiektu nr 15).

Obiekt nr 7 odkryto w części północnej wykopu II. Jest to owalna w planie jama o powierzchni około 1,5 m² i miąższości około 0,80 m. Obiekt przebadano częściowo, odsłaniając jedynie jego południową partię. Wypełnisko jamy składało się z trzech warstw kulturowych, w których znaleziono 75 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza i 37 fragmentów kości zwierzęcych. Niestety, funkcji tego obiektu nie udało się ustalić.

Obiekt nr 8 odsłonięto w części zachodniej wykopu II oraz we wschodniej części wykopu IV. Miał on około 5 m² powierzchni. W obrębie obiektu wyróżniono dwie warstwy kulturowe o łącznej miąższości około 0,40 m. Obiekt ten miał w planie zarys regularny, zbliżony do prostokąta o wymiarach 2 x 2,5 m. W wypełnisku obiektu znaleziono 34 fragmenty glinianych naczyń, fragment prążnicy, ułamki polepy oraz kości zwierzęce. W narożniku obiektu odkryto skupisko kamieni. Niektóre z nich były przepalone. Obiekt nr 8 określono jako narożnik półziemianki z okresu wczesnego średniowiecza.

Obiekt nr 9 zarejestrowano na profilu północnym wykopu IV. W przekroju obiekt ten miał regularny, owalny, o średnicy około 0,50 m i głębokości około 0,50 m. Wypełnisko obiektu składało się z jednej warstwy kulturowej. W obiekcie nr 9 znaleziono 10 fragmentów glinianych naczyń, w tym 8 fragmentów naczyń z okresu wczesnego średniowiecza i 2 fragmenty naczyń starożytnych (kultury łżyckiej). Obiekt nr 9 określono jako jamę o nie ustalonej funkcji.

Obiekt nr 10 odkryto w części północnej wykopu IV, przy profilu północnym wykopu. Obiekt ten miał około 0,50 m² powierzchni, a jego wypełnisko, składające się z dwóch warstw kulturowych, miało około 0,40 m miąższości. W planie obiekt nr 10 miał zarys owalny. W obiekcie tym nie znaleziono żadnych zabytków ruchomych. Obiekt określono jako jamę o nie ustalonej funkcji.

Obiekt nr 11 odkryto również przy profilu północnym wykopu IV. Jest to owalna w planie jama o powierzchni około 0,5 m² i jednowarstwowym wypełnisku o miąższości około 0,50 m. Obiekt ten odsłonięto częściowo. W przebadanej, południowej, części obiektu, nie znaleziono żadnych zabytków ruchomych. W związku z tym nie ustalono jej funkcji.

Obiekt nr 12 zarejestrowano na południowym profilu wykopu IV. Była to regularna, nieckowata w przekroju jama o średnicy około 0,30 m i miąższości około 0,30 m. Wypełnisko jamy stanowiła jedna warstwa kulturowa. W obiekcie tym nie znaleziono żadnych zabytków ruchomych. Nie ustalono również funkcji tego obiektu. To samo dotyczy dwóch następnych obiektów: nr 13 i nr 14 z wykopu II.

Obiekt nr 13 odsłonięto w południowej części wykopu II. Miał on około 0,2 m² powierzchni i jednowarstwowo wypełnisko o miąższości około 0,50 m. Obiekt określono jako regularną, owalną w planie, jamę.

Obiekt nr 14 odkryto również w południowej części wykopu II. Powierzchnia obiektu obejmowała około 0,2 m², a wypełnisko, składające się z jednej warstwy kulturowej, miało około 0,40 m miąższości. Obiekt określono jako owalną w planie jamę.

Najciekawszym i najlepiej przebadanym obiektem jest obiekt nr 6, który może być pozostałością po konstrukcji obronnej otaczającej wzgórze. Obiekt nr 8 określono jako fragment półziemianki. Pozostałe obiekty to jamy o nie określonej funkcji. Spośród obiektów odkrytych na zachodnim stoku góry cztery pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza. Są to obiekty nr 6, 7, 8 i 9. Wskazuje na to znaleziony w nich materiał. W przypadku pozostałych pięciu jam nie mamy podstaw do ustalenia ich chronologii (obiekty nr 10, 11, 12, 13, 14) (MARCZAK 1985c).

W 1985 roku na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu znaleziono liczne fragmenty naczyń z gliny, w tym dwa zachowane w całości garnki z okresu wczesnego średniowiecza, szczątki zwierzęce oraz siedem zabytków określonych jako wydzielone. Wśród nich jest fragment noża wykonanego z żelaza (nr inw. TZ/2/42/85), (**Fig. 5: 1**). Nóż pochodzi z obiektu nr 6. Długość zachowanego fragmentu, bez trzonka, wynosi około 75 mm, maksymalna szerokość ostrza wynosi około 10 mm, a grubość grzbietu około 2 mm. Nóż jest zniszczony korozją. Drugi nóż z omawianego stanowiska w Truszkach-Zalesiu (nr inw. TZ/2/58/85) jest w lepszym stanie (**Fig. 5: 2**). Jego całkowita długość wynosi około 102 mm, w tym długość trzonka 15 mm a długość ostrza około 87 mm. Ostrze ma

około 12 mm szerokości, a szerokość grzbietu wynosi około 2-3 mm.

Z obiektu nr 6 pochodzi również zachowany w całości przęślik z gliny (nr inw. TZ/2/43/85) (Fig. 5: 4). Przęślik ten, o lekko wyświeconej powierzchni, wykonano bardzo starannie nadając mu stożkowaty kształt. Zabytek ma około 30 mm średnicy (średnica otworu wynosi około 12 mm) i około 23 mm wysokości.

W wykopie IV na stanowisku 2 znaleziono również fragment kościanego grzebienia (nr inw. TZ/2/46/85), (Fig. 5: 5). Jest to fragment wkładki zębatej z czterema zębami. Długość zachowanego fragmentu wynosi około 18 mm, szerokość około 13 mm, grubość około 2 mm, natomiast zęby mają około 15 mm długości. Trzy zęby grzebienia są cienkie, o szerokości około 2 mm, natomiast ząb czwarty ma około 4 mm szerokości. Na zachowanym fragmencie wkładki zębatej widoczne są ślady po nitach (otwory o średnicy około 3 mm), za pomocą których była przymocowana okładzina grzebienia.

Do znalezisk określonych jako wydzielone zaliczono również fragment prążnicy pochodzący z obiektu nr 6 (nr inw. TZ/2/51/85) oraz dwa wyroby krzemienne związane z osadnictwem starożytnym: odłupek i łuszczkę (nr inw. TZ/2/44/85 i TZ/2/45/85). Na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu, poza materiałem wczesnośredniowiecznym, odkryto również ślady osadnictwa starożytnego: kultury łużyckiej (MARCZAK 1986a).

Wyniki badań wykopaliskowych w 2002 roku

Badania wykopaliskowe na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu, przeprowadzone w lipcu w 2002 roku, miały na celu poznanie śladów osadnictwa na północnym stoku „Góry Wieżowej”, uściślenie chronologii stanowiska oraz ustalenie jego funkcji (MARCZAK 2002b).

Wytyczono dwa wykopy archeologiczne, oznaczone numerami V i VI, o łącznej powierzchni 55,5 m² (Fig. 4).

Metodyka badań wykopaliskowych

Lokalizacja

Wykopy nr V i VI zlokalizowano według siatki arowej stanowiska⁷. Wszystkie pomiary w terenie wykonano w nawiązaniu do osi NS i WE siatki oraz repera nr 16 na planie, o wysokości 135,80 m n.p.m. Wyniki pomiarów podawano w wartościach bezwzględnych.

Obiekty archeologiczne (nieruchome i zabytki wydzielone⁸) lokalizowano w obrębie wykopu z dokładnością do 0,01 m. Materiał występujący masowo (fragmenty glinianych naczyń oraz kości zwierzęce) lokalizowano z dokładnością do 1 m² w obrębie danej warstwy kulturowej. Lokalizację ułatwiał podział całej powierzchni wykopów na metry kwadratowe, które oznaczono kolejnymi cyframi arabskimi.

Miejsca przecięcia się osi siatki metrowej, oznaczone również kolejnymi cyframi arabskimi, były stałymi punktami pomiarów głębokości w wykopach.

Eksploracja

Eksplorację w wykopach nr V i VI prowadzono ręcznie, bez użycia sprzętu ciężkiego, zgodnie z układem stratygraficznym stanowiska. Każdą warstwę oznaczono numerem porządkowym (cyfrą rzymską) i osobno zadokumentowano. Warstwy opisywano według *Karty opisu warstwy* opracowanej dla stanowiska w Truszkach-Zalesiu, rysowano (plany i profile w skali 1:20) i fotografowano (dokumentacja fotograficzna barwna). Strop każdej warstwy niwelowano w stałych punktach pomiarów głębokości.

Dokumentacja

Dokumentację opisową stanowi zestaw kart opracowanych dla stanowiska w Truszkach-Zalesiu w 2001 roku (MARCZAK 2001), do którego należą: *Karta dzienna wykopu*, *Karta niwelacji*, *Karta opisu warstwy* i *Karta opisu obiektu*.

Uzupełnieniem dokumentacji opisowej jest dokumentacja rysunkowa (plany i profile) w skali 1:20. Plany stropów poszczególnych warstw wykonano w konwencji czarno-białej. Natomiast rysunki profili wykopów, obiektów i pojedynczych warstw są barwne. Kolory warstw określano na podstawie katalogu barw gleb Munsella⁹.

Poza dokumentacją opisową i rysunkową sporządzano również barwną dokumentację fotograficzną.

Inwentaryzacja dokumentacji i materiałów archeologicznych

Rysunki, stanowiące dokumentację badań terenowych, wpisano do *Inwentarza dokumentacji rysunkowej* nadając im kolejną numerację.

Do *Inwentarza dokumentacji fotograficznej* wpisano negatywy fotograficzne (barwne) oraz slajdy.

Warstwy (kulturowe i naturalne) wpisano do *Inwentarza warstw*, natomiast obiekty archeologiczne do *Inwentarza obiektów nieruchomych* dla stanowiska 2.

⁷ Plan sytuacyjno-wysokościowy dla stanowiska 2 w Truszkach-Zalesiu wykonał prof. dr hab. Jerzy Fellmann w 1984 roku.

⁸ Określenia „zabytki wydzielone” użyto w odniesieniu do

materiałów nie występujących masowo.

⁹ *Munsell Soil Color Charts*, Baltimore 1975.

Wszystkie zabytki ruchome (zabytki wydzielone i zabytki występujące masowo) zostały wpisane do odpowiednich inwentarzy zabytków ruchomych: *Inwentarza zabytków wydzielonych*, *Inwentarza ceramiki* i *Inwentarza szczątków zwierzęcych*.

Warstwy

Na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu, w wykopach nr V i VI z 2002 roku, wyróżniono 16 warstw, w tym 14 warstw kulturowych (I, IA, IB, III, IV, V, VI, VII, VIIA, VIII, IX, X, XI, XII) i 2 warstwy naturalne (II i IIA). Do warstw kulturowych ciągłych, występujących na dużych powierzchniach wykopów, zalicza się następu-

jące warstwy: I, VII, VIII. Pozostałe warstwy kulturowe występują na małej powierzchni lub też zostały zarejestrowane tylko na profilach wykopów. W obrębie obiektów wyróżniono następujące warstwy kulturowe: w obiekcie nr 15 warstwy: IA, IB, XII, w obiekcie nr 16: warstwę IV, w obiekcie nr 17 warstwy: III, X, XI, natomiast w obiekcie nr 18: warstwę V. Warstwa oznaczona numerem II to warstwa calcowa, występująca na powierzchni wykopów nr V i VI. W obrębie tej warstwy, na profilu E wykopu VI, widoczne były cienkie pasma wytrąceń żelazistych, które określono jako warstwę IIA.

Nr Opis

- I** warstwa kulturowa – humus; występowała w wykopach V i VI na powierzchni 55,50 m²; miąższość od 0,15 m do 1,30 m; barwa: 10 YR 3/1 – bardzo ciemna szara; warstwa jednolita, piaszczysta, z pojedynczymi małymi kamieniami, z węglem drzewnym, korzeniami roślin oraz z 28 fragmentami kości zwierzęcych i 160 fragmentami ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza;
- IA** warstwa kulturowa; występowała w części S wykopu V; wyraźnie widoczna na profilach S i W wykopu pod warstwami I i IB oraz nad warstwą II; zajmowała około 6 m² powierzchni; zarejestrowana na długości około 1,30 m od profilu S w kierunku N, na głębokości około 1 m od powierzchni ziemi; miąższość od 0,05 m do 0,60 m; barwa: 10 YR 3/1 – bardzo ciemna szara; warstwa gruboziarnistego piasku, jednolita, z drobnym węglem drzewnym; w jej obrębie występowały duże kamienie, które stanowiły część kamiennej konstrukcji obiektu nr 15;
- IB** warstwa kulturowa; zlokalizowana w części S wykopu V; wyraźnie widoczna na profilach S i W wykopu V pod warstwą I i nad warstwą IA; występowała miejscami na długości około 1,20 m od profilu S w kierunku N na głębokości około 0,80 m od powierzchni ziemi; miąższość od około 0,02 m do około 0,03 m; barwa: 10 YR 2/2 – bardzo ciemna brązowa; cienka warstwa spalenizny z węglem drzewnym w obiekcie nr 15; bez zabytków ruchomych;
- II** warstwa naturalna; występowała na powierzchni 55,50 m² w wykopach V i VI; barwa: 10 YR 4/4 – ciemna żółto-brązowa; warstwa piasku z dużą ilością żwiru i małych kamieni; przemieszana; w jej obrębie, na profilu E w wykopie VI, były wyraźnie widoczne wytrącenia żelaziste, które oznaczono jako warstwę IIA;
- IIA** warstwa naturalna; wyraźnie widoczna na profilu E wykopu VI; miąższość około 0,05 m; barwa: 2,5 YR 5/6 – czerwona; warstwa lekko przemieszana; są to wytrącenia żelaziste występujące w obrębie warstwy II – calcowej;
- III** warstwa kulturowa; w części N wykopu V oraz na prawie całej powierzchni wykopu VI; wyraźnie widoczna na profilu N wykopu V oraz na profilu E wykopu VI; zajmowała około 9 m² powierzchni; miąższość od około 0,20 m do około 0,30 m; barwa: 10 YR 2/1 – czarna; warstwa piaszczysta, jednolita, z pojedynczymi drobnymi kamieniami z węglem drzewnym; warstwa spalenizny stanowiąca wypełnisko obiektu nr 17 – jamy; 307 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza; w warstwie znaleziono fragment kościanej oprawki (nr inw. TZ/2/88/02) oraz 132 fragmenty kości zwierzęcych;
- IV** warstwa kulturowa; wyraźnie widoczna na profilu W wykopu V; występuje na głębokości około 0,60 m od powierzchni ziemi na około 1 m; miąższość około 0,40 m; barwa: 10 YR 3/2 – bardzo ciemna szaro-brązowa; warstwa piaszczysta, jednolita, z węglem drzewnym; warstwa spalenizny; wypełnisko obiektu 16 – jamy; brak zabytków ruchomych;
- V** warstwa kulturowa; w narożniku NE wykopu VI; w przekroju soczewkowata; na powierzchni około 1 m²; miąższość około 0,50 m; barwa: 10 YR 4/4 – ciemna żółto-brązowa; warstwa piaszczysta, jednolita, z węglem drzewnym; wypełnisko obiektu nr 18 – jamy; brak zabytków ruchomych;

- VI** warstwa kulturowa; wyraźnie widoczna na profilu E wykopu VI; w przekroju soczewkowata; występowała pod warstwą I i nad warstwą III; zajmowała około 8 m² powierzchni; miąższość od około 0,10 do około 0,20 m; barwa: 10 YR 2/1 – czarna, 10 YR 4/4 – ciemno żółtobrazowa, 10YR 4/2 ciemno szarobrazowa; warstwa przemieszana z węglem drzewnym; wypełnisko obiektu nr 17 – jamy;
- VII** warstwa kulturowa; wyraźnie widoczna na profilach N i E wykopu VI; występowała pod warstwą I, na głębokości około 0,20-0,50 m od powierzchni ziemi; zajmowała około 4 m² powierzchni; miąższość od około 0,10 m do około 0,50 m; barwa: 10 YR 3/2 – bardzo ciemna szarobrazowa; warstwa jednolita, piaszczysta, z pojedynczymi kamieniami i z węglem drzewnym; w warstwie znaleziono 54 kości zwierzęce i 148 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza;
- VIIA** warstwa kulturowa; wyraźnie widoczna na profilu E wykopu VI; na powierzchni około 0,40 m²; miąższość około 0,10 m; barwa: 10 YR 2/1 – czarna; warstwa jednolita, spalenizna z węglem drzewnym; bez zabytków ruchomych;
- VIII** warstwa kulturowa; wyraźnie widoczna w narożniku NW wykopu VI; miała około 0,40 m² powierzchni; miąższość od około 0,10 m do około 0,30 m; barwa: 10 YR 3/1 – bardzo ciemna szara; warstwa jednolita, piaszczysta, z pojedynczymi kamieniami i węglem drzewnym; w warstwie znaleziono krzesiwo z żelaza (?) (nr inw. T'Z/2/96/02) oraz 6 kości zwierzęcych i 57 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza;
- IX** warstwa kulturowa; przy profilu N wykopu VI, występowała pomiędzy warstwami VII i VIII na powierzchni około 1 m²; miąższość około 0,30 m; barwa: 10 YR 4/2 – ciemna szarobrazowa; warstwa lekko przemieszana z węglem drzewnym; w warstwie znaleziono 5 kości zwierzęcych i 16 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza;
- X** warstwa kulturowa; występowała w wykopie VI, nad warstwą III na powierzchni około 5 m²; miąższość około 0,40 m; barwa: 10 YR 5/4 – żółtawo brązowa; warstwa jednolita, piaszczysta; wypełnisko obiektu nr 17 – jamy; w warstwie znaleziono 101 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza;
- XI** warstwa kulturowa; w wykopie VI; na powierzchni około 0,60 m²; miąższość około 0,10 m; barwa: 10 YR 2/1 – czarna; warstwa jednolita, piaszczysta, z węglem drzewnym; są to trzy niewielkie przebarwienia w obrębie nr 17 – jamy; bez zabytków ruchomych;
- XII** warstwa kulturowa; w części S wykopu V; na powierzchni około 6 m²; miąższość około 0,60 m; jednolita warstwa kamieni; konstrukcja kamienna w obiekcie nr 15; bez zabytków ruchomych;

Obiekty

Podczas tegorocznego sezonu na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu odkryto cztery obiekty. Oznaczono je kolejnymi numerami: 15, 16, 17 i 18 (**Fig. 4a**).

Obiekt nr 15

Odkryty został w części południowej wykopu V, u podnóża góry, na której zlokalizowano stanowisko 2. Jest to konstrukcja złożona z kilku warstw dużych kamieni polnych. W większości przypadków były to kamienie płaskie, owalne, o średnicy około 0,40 m. Pomiędzy większymi kamieniami leżały mniejsze. Kamienie odsłonięto na głębokości około 1,20 od powierzchni ziemi, w spągu warstwy IA, bezpośrednio nad warstwą II – calcową. Oznaczono je jako warstwę XII. Najwięcej kamieni było w narożniku SE wykopu V. Przebadana część konstrukcji miała około 2 m długości i około 1,40 m szerokości. Nad warstwą IA, w części SW wykopu V, występowała

cieńka warstwa spalenizny – warstwa IB, która stanowiła granicę między warstwą humusu, a warstwą IA.

Podobne konstrukcje odkryto w wykopach II i III na zachodnim stoku wzniesienia, podczas badań wykopaliskowych w 1985 roku. Wówczas określono je jako pozostałość po ziemiance mieszkalnej – obiekt nr 6 (MAR-CZAK 1985c). Kamienna konstrukcja odkryta w obiekcie nr 6 składała się również z dużych kamieni, pomiędzy którymi leżały mniejsze. W pobliżu skupiska kamieni natrafiono na fragment drewnianej belki o długości około 1 m i szerokości około 0,40 m biegnącej równolegle do podstawy wzniesienia oraz trzy małe fragmenty przepalonego drewna. Odkopano dwa zachowane w całości gliniane garnki (**Fig. 6: 1, 2**). Poza tym, w obiekcie nr 6 znaleziono 320 fragmentów glinianych naczyń, fragmenty polepy oraz żelazny nóż (nr inw. T'Z/2/42/85). Materiał ruchomy występujący w obiekcie 6 pochodzi

z okresu wczesnego średniowiecza. Konstrukcje kamienne odkryte u podstawy wzniesienia w części zachodniej i północnej stanowiska (obiekty nr 6 i 15), są prawdopodobnie fragmentami tego samego umocnienia obronnego z okresu wczesnego średniowiecza.

Obiekt nr 16

Zlokalizowany został w wykopie V. Jest to jama o soczewkowatym przekroju, średnicy około 0,60 m i miąższości około 0,40 m. Obiekt ten występował na głębokości około 0,60 m od powierzchni ziemi. Jego spąg sięga do około 1 m od powierzchni ziemi. Jamę zarejestrowano na profilu zachodnim wykopu V, w odległości 3 m od profilu N wykopu. Wypełnisko obiektu stanowi jedna warstwa lekko przemieszana, z dużą ilością węgla drzewnych (warstwa nr IV). W obiekcie 16 nie znaleziono żadnych zabytków ruchomych. Ze względu na brak podstaw nie określono ani funkcji, ani chronologii tego obiektu. Jednak na podstawie stratygrafii obiekt ten należy wiązać z osadnictwem wczesnośredniowiecznym na stanowisku 2.

Obiekt nr 17

Zlokalizowano go w obrębie dwóch wykopów: V i VI. Jest to owalna w planie jama o średnicy około 4 m i miąższości około 0,40 m. Zasadniczą część wypełniska obiektu stanowią trzy warstwy: warstwa żółtego, lekko przemieszanego piasku oznaczona jako warstwa X, warstwa spalenizny oznaczona jako warstwa III, występująca pod warstwą X, oraz warstwa VI, która jest warstwą żółtego piasku przemieszanego z warstwą spalenizny. Poza tym, w obrębie obiektu wyróżniono warstwę XI występującą w górnej części wypełniska w postaci trzech ciemnych plam spalenizny o powierzchni około 0,20 m². Obiekt nr 17 miał kształt owalnej niecki wypełnionej warstwą spalenizny, którą przykrywała warstwa piasku. W obiekcie znaleziono 610 fragmentów ceramiki z okresu wczesnego średniowiecza, 132 fragmenty kości zwierzęcych oraz fragment kościanej oprawki (nr inw. TZ/2/88/02) (**Fig. 5: 6**). Obiekt nr 17 należy wiązać z osadnictwem wczesnośredniowiecznym na stanowisku 2. Prawdopodobnie był to obiekt o przeznaczeniu gospodarczym.

Obiekt nr 18

Odkryty został w narożniku NE wykopu VI. Wypełnisko obiektu stanowi warstwa piasku oznaczona jako warstwa V, o miąższości około 0,60 m. Obiekt odkryto fragmentarycznie, na profilu północnym wykopu, na odcinku o długości około 0,40 m, na głębokości około 0,40 m od powierzchni ziemi. Obiekt odkryto pod warstwami związanymi z obiektem nr 17. W obiekcie nie znaleziono żadnych zabytków ruchomych. Nie mamy podstaw ani do ustalenia funkcji tego obiektu, ani jego chronologii.

* * *

Z osadnictwem wczesnośredniowiecznym na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu należy wiązać trzy, odkryte w 2002 roku, obiekty: nr 15, 16 i 17. Pierwszy z nich jest prawdopodobnie pozostałością po konstrukcji obronnej tego stanowiska. Drugi obiekt to jama o nie ustalonym przeznaczeniu. Obiekt nr 17 określono jako jamę gospodarczą. Natomiast na obecnym etapie badań nie udało się ustalić ani chronologii, ani funkcji obiektu nr 18 (MARCZAK 2002b).

Zabytki ruchome – wydzielone

W wykopie VI na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu znaleziono dwa przedmioty określone jako zabytki wydzielone: przedmiot wykonany z żelaza (krzesiwo iglicowe ?) (nr inw. TZ/2/96/02) (**Fig. 5: 3**)¹⁰ oraz fragment kościanej oprawki (nr inw. TZ/2/88/02) (Ilustracja 5, rys. 6). Przedmiot żelazny znaleziono w warstwie VIII w wykopie VI. Jego całkowita długość wynosi 51 mm, szerokość około 2 mm, grubość około 2 mm. Fragment kościanej oprawki pochodzi z obiektu nr 17, z warstwy III. Oprawka ma około 23 mm długości i około 5 mm grubości, szerokość zachowanego fragmentu wynosi około 22 mm. Na powierzchni widoczne są ślady gładzenia, natomiast na dwóch zachowanych krawędziach widać ślady cięcia ostrym narzędziem (nożem). Oprawkę wykonano z kości zwierzęcia udomowionego¹¹.

Zabytki ruchome występujące masowo

Naczynia gliniane

Podczas tegorocznych badań na stanowisku 2 w Truszkach-Zalesiu odkryto 1018 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza.

W obiekcie nr 17 znaleziono 610 fragmentów glinianych naczyń, w tym w warstwie III – 555 fragmentów, w warstwie X – 303 fragmenty. Pozostałe fragmenty ceramiki pochodzą z warstw występujących poza obiektami archeologicznymi, w tym z warstwy I – 160 fragmentów, z warstwy VII – 59 fragmentów, z warstwy VIII – 84 fragmenty i z warstwy IX – 16 fragmentów. Wszystkie fragmenty pochodziły z naczyń obtaczanych na kole, dobrze wypalonych, z domieszką grubo i średnioziarnistego tłucznia.

Pod względem formy ilościowo dominują garnki o profilu esowatym, z największą wydutością brzuśca w 1/3 wysokości naczynia. Najczęściej garnki zdobione są ornamentem rytym składającym się z prostych dookołnych linii, łączonych często z liniami falistymi i ornamentem stempelkowym. Przykładem są dwa zachowane w całości naczynia znalezione w obiekcie nr 6 (**Fig. 6: 1-2**).

¹⁰ Opis i rysunek znaleziska wykonano przed konserwacją.

¹¹ Dziękuję Pani prof. dr hab. Alicji Lasocie-Moskalewskiej oraz

mgr Annie Gręzak za uwagi dotyczące materiału archeozoologicznego.

Analogiczne formy występują nie tylko na stanowiskach słowiańskich, ale również na stanowiskach pruskich, np. na stanowisku II w Tumianach (WRÓBLEWSKI, NOWAKIEWICZ 2003: 170, rys. 2g).

Naczynia pochodzące ze stanowiska 2 wykazują duże podobieństwo pod względem formy, technologii i sposobu zdobienia do naczyń znalezionych na stanowisku 1 (grodzisku) i stanowisku 3 (osadzie otwartej) w Truszkach-Zalesiu (MARCZAK 1984; 1985a; 1985b; 1985c; 1986a; 1986b; 2001; 2002a; w druku). Na stanowisku 1, poza garnkami o esowatym profilu, znaleziono fragmenty naczyń z cylindryczną szyjką. Analogiczna forma pochodzi między innymi ze stanowiska II w Wyszemborku (WRÓBLEWSKI, NOWAKIEWICZ 2003: 173, rys. 4a).

Szczątki zwierzęce

W 2002 roku na stanowisku 2 odkryto 225 kości zwierzęcych. Dominowały małe fragmenty, słabo zachowane. Szczątki zwierzęce występowały w warstwach: I (28 kości), III (132 kości), VII (54 kości), VIII (6 kości) i IX (5 kości). W obiekcie nr 17 – jamie (warstwa III) odkryto 132 fragmenty kości. Pozostały materiał (93 szczątki) występował w warstwach poza obiektami¹².

Chronologia

Chronologię osady określono wstępnie na okres od X do XI wieku. Podstawą datowania jest ceramika, która pod względem morfologii i technologii wykazuje analogie do materiału tego typu występującego na grodzisku.

Wiek grodziska ustalono przede wszystkim na podstawie dendrochronologii. Z belki, będącej częścią konstrukcji drewnianej podstawy wału, pobrano w 2002 roku dwie próbki drewna. Analizę dendrologiczną i dendrochronologiczną wykonał dr hab. T. Ważny (2002).

Uzyskano dwie możliwe daty: 920 i 926 rok.

Drugą podstawą ustalenia chronologii stanowiska 1 są monety arabskie znalezione w 2001 roku (MARCZAK 2001). Wydatowano je na przełom IX i X wieku¹³.

Funkcja osady

Wstępne wyniki badań archeologicznych w Truszkach-Zalesiu wskazują na to, że we wczesnym średniowieczu, w okresie od początku X do około połowy XI wieku, istniał tu duży i ważny ze względów politycznych oraz gospodarczych zespół osadniczy, którego centralnym punktem był otoczony potężnym wałem gród (stanowisko nr 1). Wyniki badań archeologicznych na stanowiskach 1 i 3 dostarczyły również śladów dalekosiężnej wymiany handlowej, na przykład z krajami arabskimi.

Osada odkryta na „Górze Wieżowej” miała funkcję obronną. Prawdopodobnie pełniła ona rolę wieży strażniczej. Biorąc pod uwagę lokalizację stanowiska oraz odkryte obiekty należy przypuszczać, że „Wieża” stanowiła ważny punkt strategiczny omawianego zespołu.

Naszym zdaniem zespół osadniczy w Truszkach-Zalesiu stanowił część systemu obronnego pogranicza mazowiecko-pruskiego. Wstępne opracowanie wyników badań archeologicznych w Truszkach-Zalesiu wskazuje na to, że wspomniane stanowiska należy wiązać z osadnictwem pruskim¹⁴.

Podziękowania

Bardzo dziękuję prof. dr hab. Elżbiecie Kowalczyk oraz dr. Wojciechowi Wróblewskiemu i mgr. Tomaszowi Nowakiewiczowi za wszystkie uwagi dotyczące powyższej publikacji. Dziękuję również Magdalenie Różyckiej za pomoc w przygotowaniu materiału ilustracyjnego do druku.

Literatura

MARCZAK E.

- 1984 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie w 1984 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1985a *Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. łomżyńskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 1984, Warszawa, p. 142

¹² Materiał archeozoologiczny zostanie opracowany w całości po zakończeniu badań terenowych na stan. 2.

¹³ Opracowaniem monet zajmuje się mgr Dorota Malarczyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

¹⁴ Badania archeologiczne w Truszkach-Zalesiu nie zostały jeszcze zakończone. Specjalistycznego opracowania wymagają również materiały archeozoologiczne i ceramika. Wyniki pełnego opracowania zostaną przedstawione w formie monografii.

- 1985b *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie w 1985 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1985c *Opracowanie wyników badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 1984-1985 na stanowiskach 1 (grodzisku) i 2 (osadzie) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1986a *Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. łomżyńskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 1985, Warszawa, p. 147-148
- 1986b *Tajemnice Ziemi Łomżyńskiej*, Ziemia Łomżyńska, 2, p. 97-107
- 2001 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2001 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2002a *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2002 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2002b *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 2 (osadzie) w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2002 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- w druku (1) *Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2001, Warszawa
- w druku (2) *Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2002, Warszawa
- w druku (3) *Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 2 – osada przygródowa*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2002, Warszawa
- MUSIAŁ A.
1983 *Rozwój rzeźby glacialnej Wysoczyzny Kolneńskiej*, Warszawa
- WAŻNY T.
2002 *Analiza dendrochronologiczna drewna z miejscowości Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie*, (mpis w IA UW)
- WRÓBLEWSKI W., NOWAKIEWICZ T.
2003 *Ceramika „pruska” i „słowiańska” we wczesnośredniowiecznej Galindii*, [in:] *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*, M. Dulinicz (ed.), Lublin-Warszawa, p. 165-181

EWA MARCZAK

**FIRST INVESTIGATION RESULTS FROM THE EARLY MEDIEVAL “WATCH TOWER”
AT TRUSZKI-ZALESIE SITE 2, MAZOWSZE REGION (NE PART OF CENTRAL POLAND)
(SUMMARY)**

In the neighbourhood of the hillfort at Truszki-Zalesie, commune Kolno, podlaskie voiv., are found two settlements from the Early Medieval period. One of them, site 2, lies about 300 m to the south of the hillfort. The elevation is known variously as *Góra Wieża*, *Góra Wieżowa*, *Wieża*, *Wieżyca* (i.e.: the Tower Mount, the Tower etc.).

Site 2 was excavated in 1985 and 2002. Six trenches were laid out (I-VI) covering a total area of 145,5 m². Investigation was made of the S, W and N slope of the elevation. Of sixteen archaeological features identified two are interpreted at present as traces of defensive structures. One feature is a part of a sunken hut. All the other features are pits.

Site 2 produced 1.624 fragments of pottery from the early medieval period, fragments of Lusatian Culture pottery, some 525 animal remains, a clay spindlewhorl, a fragment of a bone comb and a bone handle, an iron object interpreted as a knife or a fire-steel.

Evidence recovered so far suggests that the “Tower” was a defensive settlement, used as a watch-tower. The site has been dated to the 10-11th c. The presence of Lusatian culture material suggests that the early medieval settlement was established at a location occupied formerly during the prehistoric period.

(translated by Anna Kinecka)

Fig. 1. Mapa Polski z lokalizacją Truszek-Zalesia, gm. Kolno, woj. podlaskie

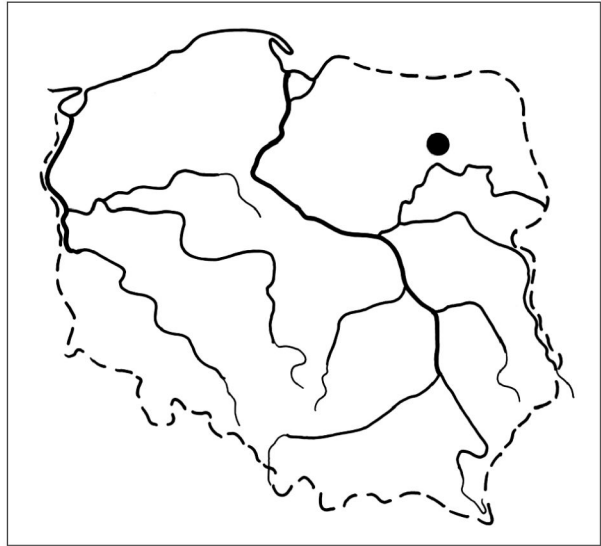

Fig. 2. Mapa Truszek-Zalesia, gm. Kolno, woj. podlaskie z lokalizacją stanowisk archeologicznych. Stanowisko 1 – grodzisko „Okop”, stanowisko 2 – osada „Góra Wieżowa”, stanowisko 3 – osada otwarta

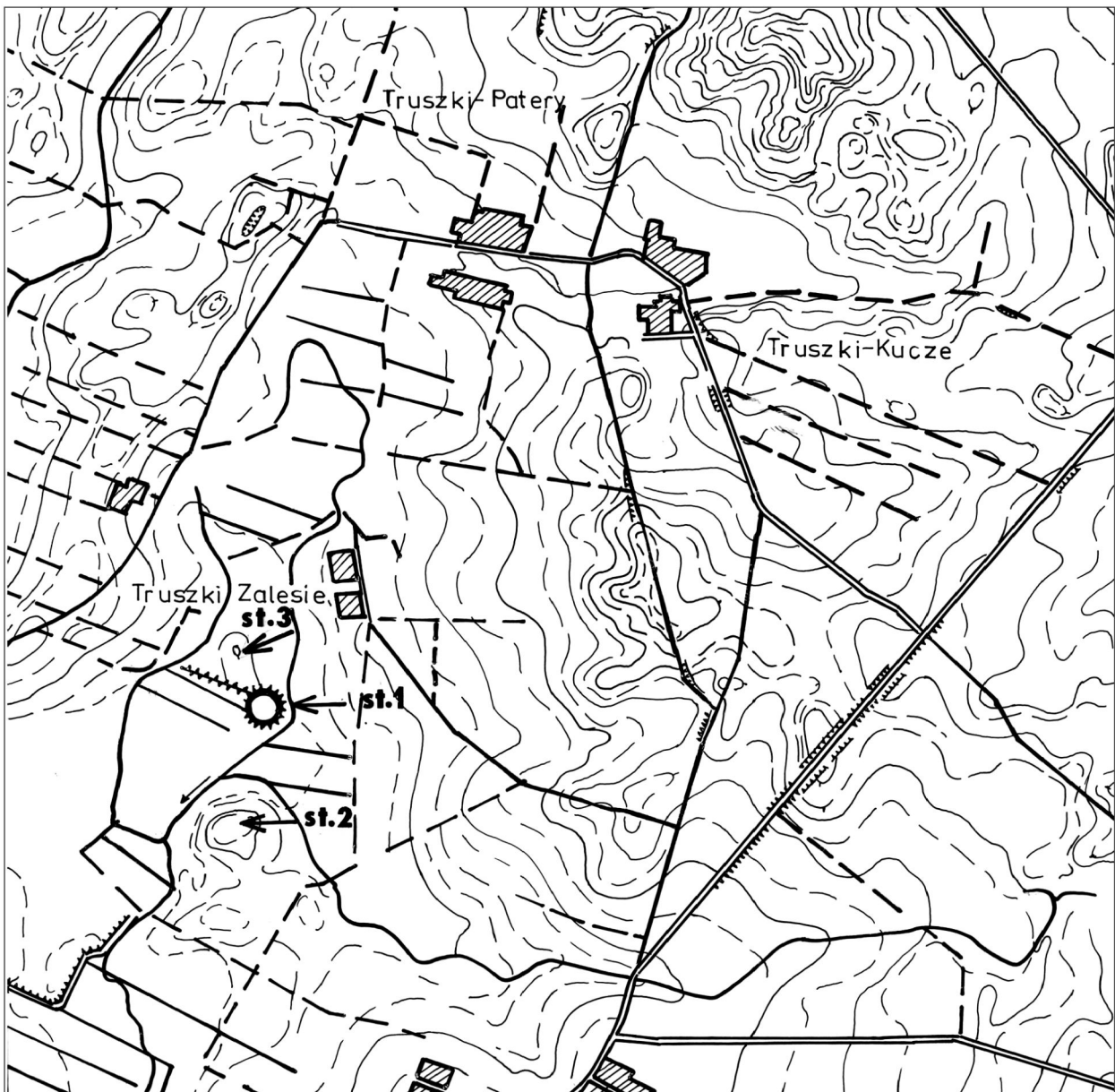

Fig. 4. Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko nr 2 – „Góra Wieżowa”. Lokalizacja wykopów I-VI.
Opracowała E. Marczak

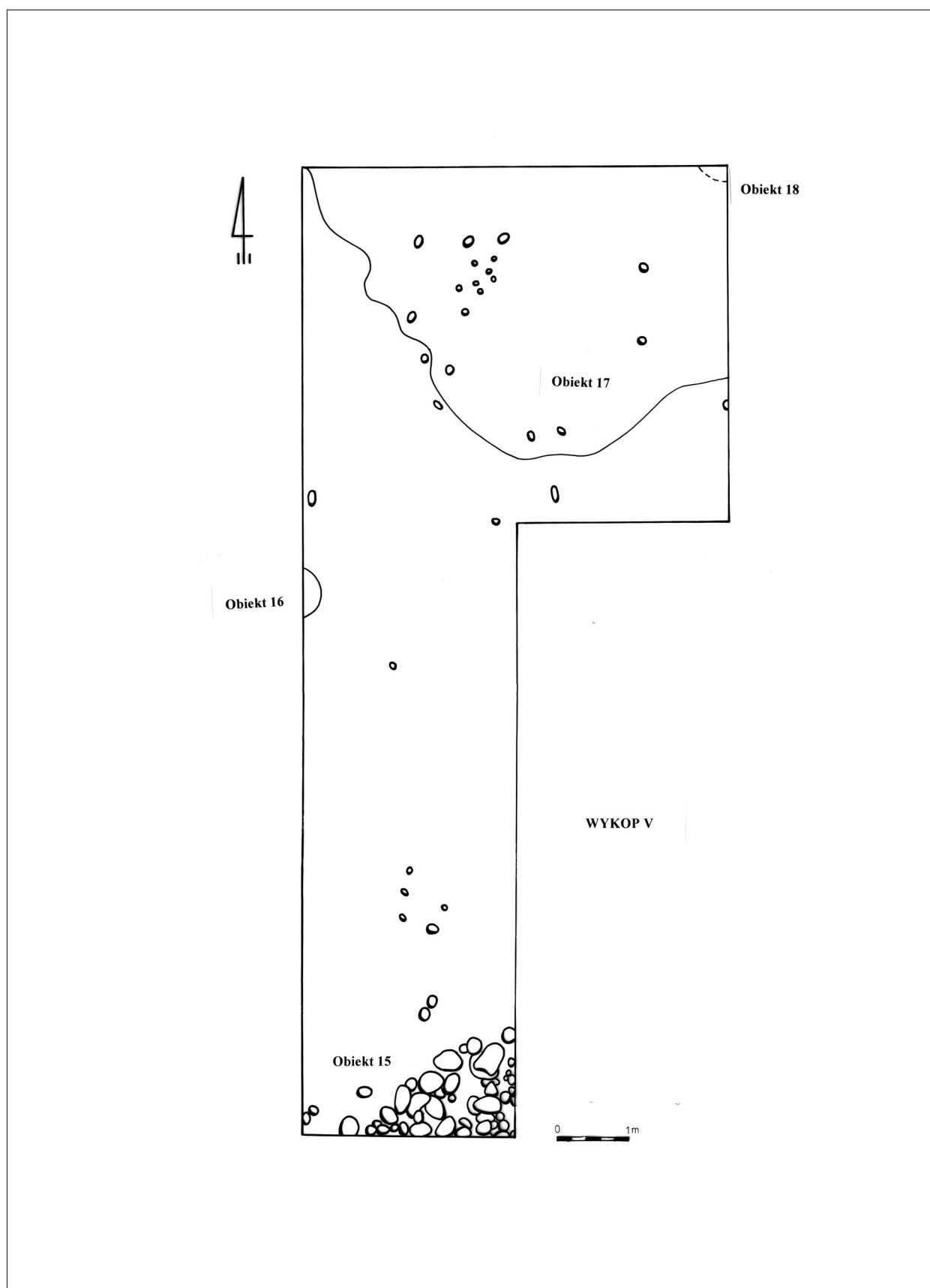

Fig. 4a. Truszki-Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko nr 2 – „Góra Wieszowa”. Lokalizacja obiektów 15, 16, 17, 18 w wykopach nr V i VI. Opracowała E. Marczak

PLANSZA 56

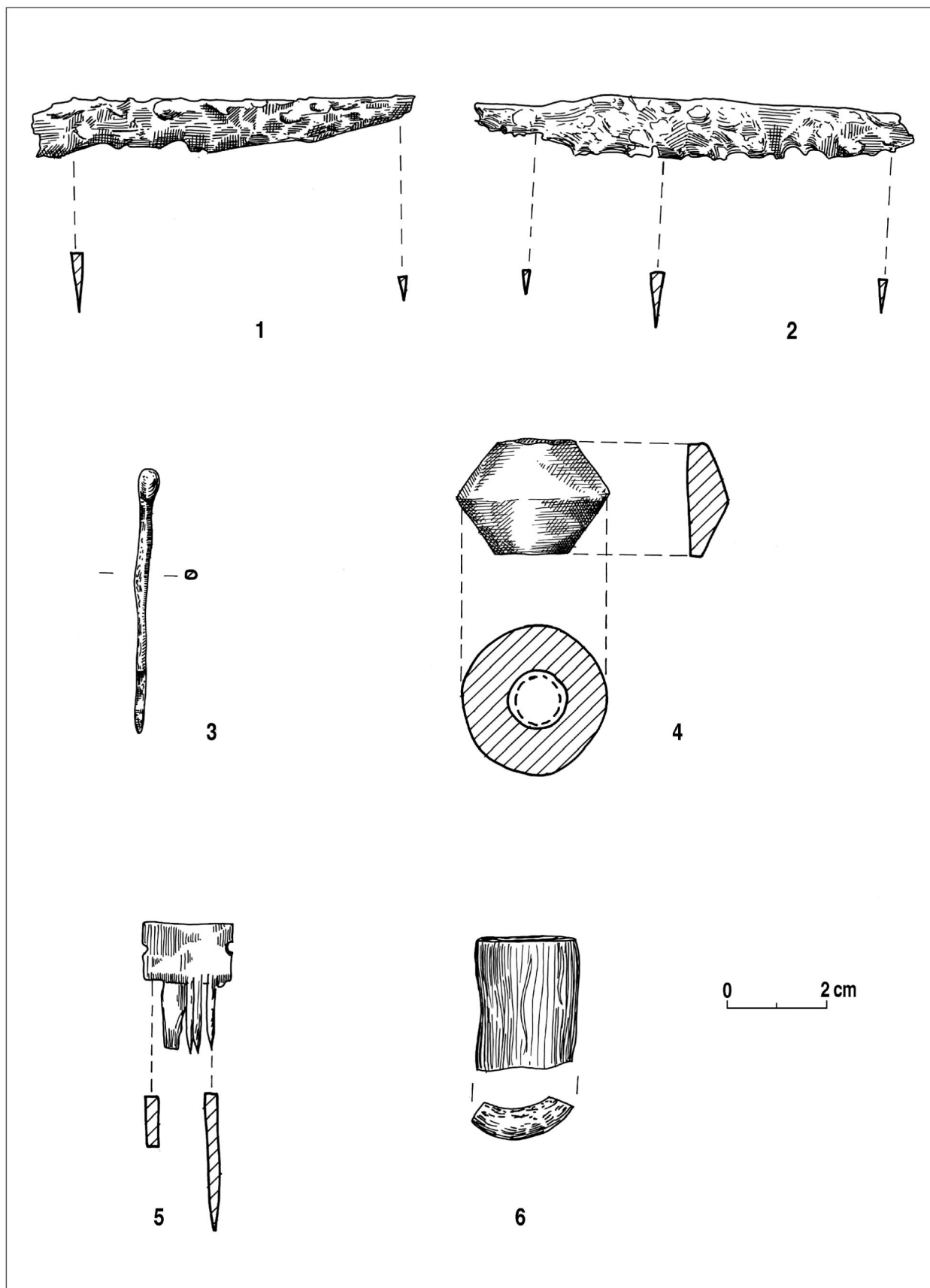

Fig. 5. Zabytki ze stanowiska w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie. Rys. A. Dychnalska (1, 2, 4, 5), E. Marczak (3, 6)

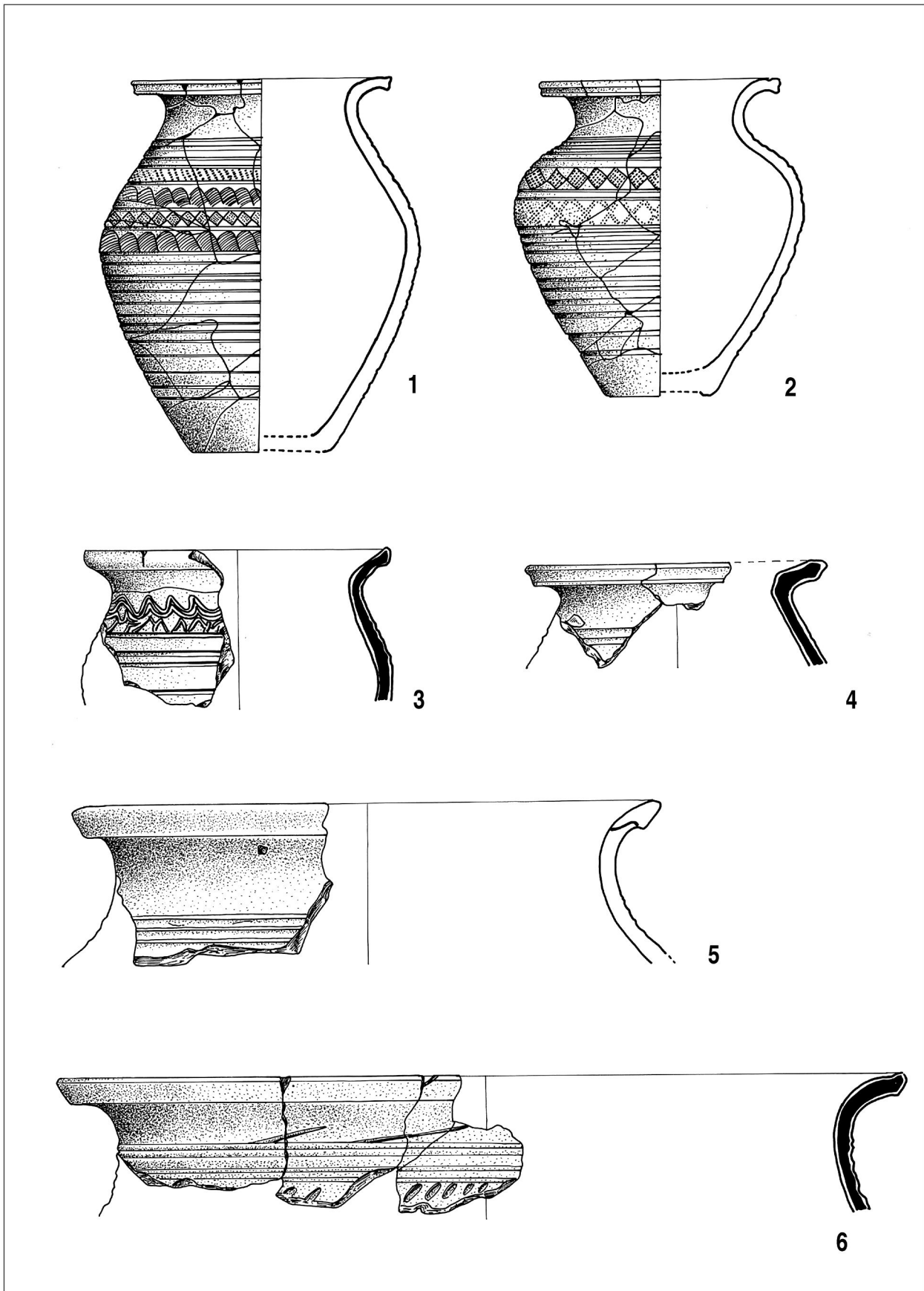

Fig. 6. Fragmenty glinianych naczyń ze stanowiska w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie. Rys. E. Marczak

PLANSZA 58

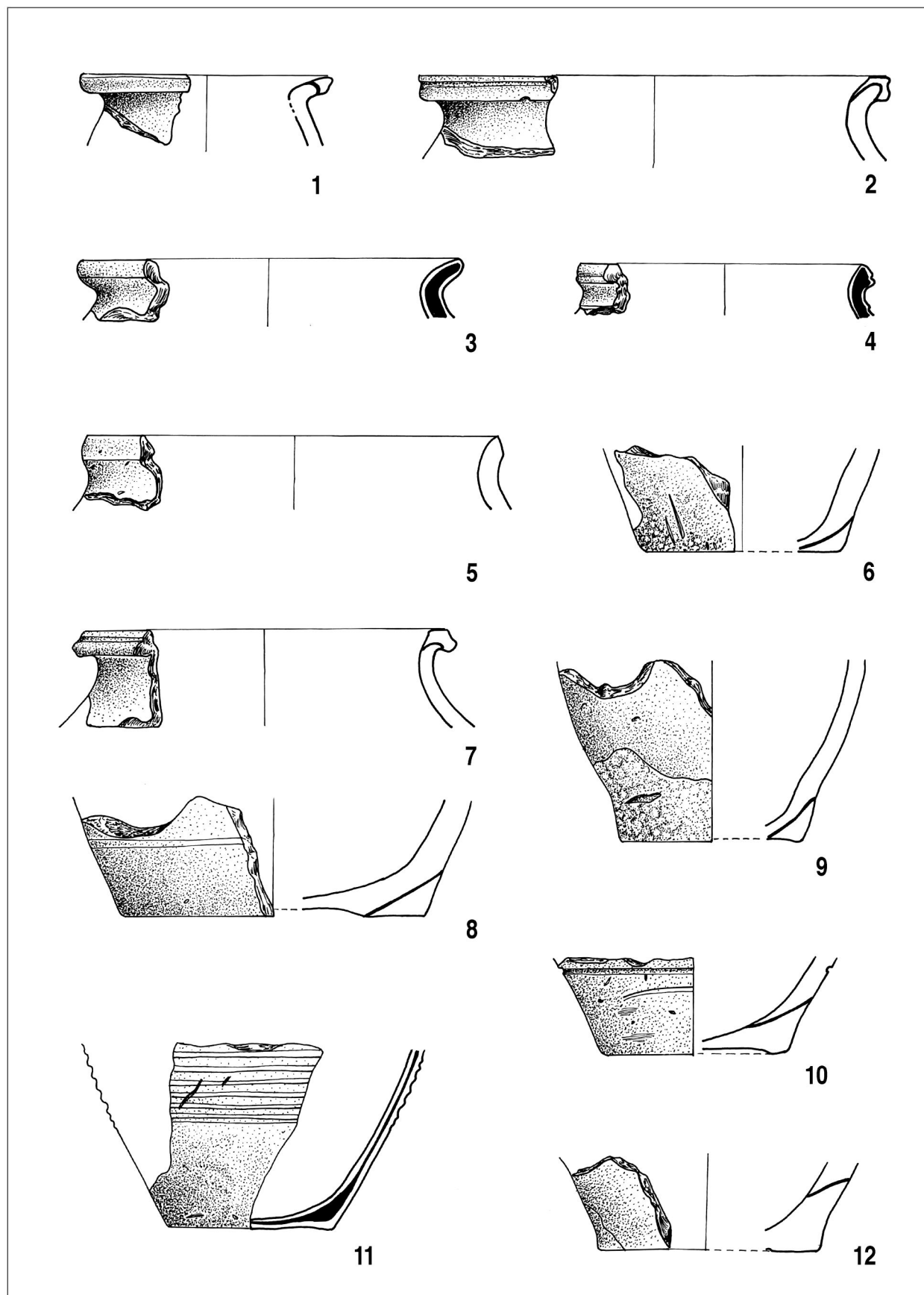

Fig. 6a. Fragmenty glinianych naczyń ze stanowiska w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie. Rys. E. Marczak